

УДК 821. 111 (73) – 1.09

С. Ю. Гонсалес-Муніс

С. Ю. Гонсалес-Мунис

S. Yu. Gonzalez-Munis

*Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара
Oles Honchar Dnipropetrovsk National University*

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ
У ПОЕЗІЇ ЕДРІЕНН РІЧ (ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ)
ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОБСТВЕННЫХ НАЗВАНИЙ
В ПОЭЗИИ ЭДРИЕНН РИЧ (ГЕНДЕРНЫЙ АСПЕКТ)
FEATURES USE YOUR OWN NAMES IN THE POETRY
OF ADRIENNE RICH (GENDER ASPECT)**

Розглянуто одну з малодосліджених тем в українській лінгвістиці, а саме аналіз особливостей використання власних назв у поезії Едрієнн Річ у гендерному аспекті. Проаналізовано найбільш відомі твори американської поетеси, такі як «Мені сниться, що я – смерть Орфея», «Дух місця», «Планетарій», «Здібність», «Довга розмова» та досліджено, як власні назви можуть створювати гендерний вимір художнього тексту. Задіяно новітні гендерні теорії та надбання сучасної феміністичної критики стосовно мовних особливостей художніх текстів жіночого та чоловічого авторства з акцентом на поетичних текстах Едрієнн Річ та використанні нею власних назв з метою вираження гендерної ідентичності ліричного суб'єкта.

Ключові слова: гендер, гендерна ознака, феміністична критика, власна назва, антропонім, поетонім.

Рассмотрена одна из малоисследованных тем в украинской лингвистике, а именно анализ особенностей использования имен собственных в поэзии Эдриенн Рич в гендерном аспекте. В работе проанализированы наиболее известные произведения американской поэтессы, такие как «Мне снится, что я – смерть Орфея», «Дух места», «Планетарий», «Способность», «Длинный разговор», исследовано, как имена собственные могут создавать гендерное измерение художественного текста. Задействованы новейшие гендерные теории и достижения современной феминистской критики относительно языковых особенностей художественных текстов женского и мужского авторства с акцентом на поэтических текстах Эдриенн Рич и использовании ею имен собственных с целью выражения гендерной идентичности лирического субъекта.

Ключевые слова: гендер, гендерный признак, феминистическая критика, имя собственное, антропоним, поэтоним.

The article focuses on the study of one of the unexplored topics in Ukrainian linguistics, namely on the analysis of features of proper names in the poetry of Adrienne Rich in a gender perspective. The problem of gender in poetry is one of the less studied comparing to prose and autobiographical texts. In the research we have analysed the most famous works of American poet such as “I Dream I’m the Death of Orpheus”, “The Spirit of Place”, “Planetarium”, “Power”, “A Long Conversation”. We payed attention to a variety of proper names used in the texts under study and analysed how these proper names are

used to create gender dimension of a literary text. The work involves gender theory and the latest achievements of modern feminist criticism concerning linguistic features of the texts of male and female authorship with emphasis on the poetic texts by Adrienne Rich and her use of proper names in it.

Keywords: gender, gender feature, feminist criticism, proper name, anthroponym, poetonym.

На сучасному етапі особливої актуальності набуває гендерний підхід до вивчення процесів, що відбуваються в суспільстві та відображаються в структурі його мови. Відповідно до цього підходу існує багато розбіжностей між чоловічою та жіночою поведінкою, їхнім сприйняттям навколишнього світу. Саме ці причини стали поштовхом для виникнення нового напрямку лінгвістики – гендерної лінгвістики [6, с. 318]. Хоча гендер і не є лінгвістичною категорією, його зміст можна розкрити шляхом аналізу мовних структур. Завданням гендерної лінгвістики є пошук та визначення національно-культурної специфіки понять «маскулінність» та «фемінінність» [5, с. 29–30]. Більшість ознак маскулінності та фемінінності стають експліцитними в художньому тексті, отже, параметр статево-статусної ролі мовця можна визначити як фактор, який впливає на процес текстотворення.

Огляд досліджень, націлених на вивчення поетичного тексту в гендерному аспекті, показав, що цей напрямок у межах сучасної лінгвістичної гендерології знаходиться на стадії становлення. Проблемою гендерного аналізу поетичного тексту займалися вузьке коло дослідників: Т. Гречушнікова, О. Ромазан, К. Герасимова, М. А. Штолько, М. О. Гончаренко, Н. В. Дармодехіна. Серед закордонних дослідників можна виділити Сандру М. Гілберт, Діану Вуд Мідлбрук, Мерілін Йалом, Діану Хьюм Джордж.

Мета дослідження полягає у визначенні особливості використання власних назв у поезії Едрієнн Річ у гендерному аспекті.

Одним із головних об'єктів феміністичної критики став лексикон мови, зокрема англійської, бо саме в ній якнайчіткіше відображені негативні дефініції стосовно жінок. Ідеологи фемінізму вважали, що словниковий склад і граматичний устрій англійської мови недобрим чином впливають на свідомість людей, які розмовляють цією мовою, бо гендерно-марковані одиниці мови вказують на приналежність особистості до чоловічої (тобто сильної) або жіночої (тобто слабкої) статі, що в результаті може дискримінувати жінок, ставити їх у невідгдане становище [1, с. 101]. Такі гендерно-марковані слова в рамках феміністичної лінгвістики набули статусу 'Sexists Words', а сама англійська мова – статусу 'The Sexist Language'.

Гендерні ознаки фіксувалися на різних рівнях мови, виявляючи її андроцентризм та існування сексистських тенденцій стосовно до жіночої статі. Дослідження, що проводилися феміністськими дослідницями в області англійської мови, довели, що в англійській мові збігаються поняття «чоловік» і «людина», які визначаються єдиним словом *man* у значеннях 'a person of either sex' або 'people in general'; іменники жіночого роду, як правило, є утвореними від чоловічих, а не навпаки. Було виявлено деривати, які мають гендерно-маркований словоутворюючий суфікс: *waiter* – *waitress*, *hero* – *heroine*, *actor* – *actress*, *host* – *hostess*. Багато композитів англійської мови утворені за допомогою слова *man*: *mankind*, *man-made*, *manhunt* etc. Навіть слово *woman* в англійській мові є похідним від слова *man* [2, с. 249].

Аналіз, зроблений на матеріалі англійських і американських дослідників, доводить, що «концептуальний простір позитивних оцінних ознак у референтів чоловічого роду значно більше, ніж концептуальний простір атрибутивних ознак у референтів жіночого роду» [2, с. 249]. Тому в тих випадках, коли необхідно негативно охарактеризувати референта з чоловічими ознаками, часто вживають перенос оцінних ознак, що стереотипно приписують жінці. Якщо оцінні ознаки, стереотипно закріплені за референтом-жінкою, переносяться на референта-чоловіка, то частіше за все спостерігається зниження емоціональних оцінок.

Власні назви становлять універсальну лексичну категорію тексту, яка бере участь у реалізації авторської концепції світобачення, у побудові художнього образу, зображенні його дій з оцінкою часу і місця дії. Функціональна значущість власних імен є досить різноманітною, оскільки вони можуть означати соціальну приналежність персонажу, культурну сферу його використання, а також викликати у читача цілу низку різнопланових асоціацій, що у сукупності і створюють гендерний вимір поетичного тексту. Особливо важливими у цьому аспекті є антропоніми, як носії найбільш яскраво виражених гендерних ознак [3, с. 111].

Треба зазначити таку властивість власних імен як міжнародність. Власні імена часто переходять із однієї мови в іншу. Оскільки форма власного імені під час переходу до іншої мови зберігається, етимологічний склад таких імен у будь-якій мові досить різноманітний. Тому власна назва повинна розглядатися, як певний набір лексем, які мають не тільки лексичне, але й історичне та соціальне значення. Окрім просто лексичного компонента, до її складу входять екстралінгвістичні компоненти, такі як естетичний, морально- та соціально-оціночний. Останній компонент пояснює важливу роль власних імен у формуванні гендерних особливостей будь-якого художнього тексту.

Важливим складовим елементом авторського художнього ономастикону є поетонім, який виступає номінацією як суб'єкта (антропонім, зоонім), так і об'єкта (топонім, назва артефакту) або часового відрізка (хрононім) художньої оповіді. З точки зору форми може відтворювати реально-мовні імена, а може бути авторським новотвором, який у художньому творі набуває власної семантики або ж збагачує її за рахунок прагматико-стилістичної домінанти.

Американська поетеса Едрієнн Річ була відомою представницею феміністичного руху в літературі, тому у своїй поезії через різноманітні експериментальні практики, в тому числі й через використання власних назв, намагалася кинути виклик стереотипам, які склалися в суспільстві та в мові. Гендерний фактор проявляється в її поезії у виборі та використанні антропонімів та інших власних назв. Наприклад, у поезії «Мені сниться, що я – смерть Орфея» («I Dream I'm the Death of Orpheus», збірка «The Will to Change») авторка апелює до власних імен відомих міфологічних персонажів, міняючи місцями традиційні ролі Орфея та Еврідіки (*dead poet*), наділяючи останню силою (*the fullness of her powers*), упевненістю пантери (*nerves of panther*) і відправляючи в місію (*a woman with a certain mission*), з якою жінка, на її думку, безумовно впорається. Еврідіка з пасивного стану музи перетворюється на активного суб'єкта, творчу особистість, яка сама вирішує свою долю й долю Орфея. Е. Річ не тільки підриває стереотипне бачення Еврідіки виключно як музи, а й міняє місцями категорії фемінного та маскулінного, наділяючи першу типовими рисами другої (активність, сила, творча енергія). Завдяки цій субверсивній стратегії, авторка концентрує увагу на реальній жінці, яка не бажає бути відображенням чоловічого суб'єкта, а

претендує на власний голос. Лірична героїня поезії (Еврідіка) є джерелом прихованої та утримуваної енергії: «Я – жінка у розквіті життя, з певними здібностями» («*I am a woman in the prime of life, with certain powers*»), однак, її можливості обмежуються законами патріархального суспільства («*обмежені / представниками влади, чії обличчя я рідко бачу*» («*limited / by authorities whose faces I rarely see*»)), у якому шлях творчої жінки є похмурим і тернистим («*нейзаж сутінків та шинів*») [7, с. 43].

Категорія антропонімів, що називають діячів культури, мислителів, філософів та письменників у поезії зазвичай характеризується використанням чоловічих імен (Dante, Milton, Shakespeare, Sophocles, Aesop), а частка жіночих імен є досить мізерною (Sappho). У багатьох своїх поезіях Едрієнн Річ намагається «виправити» цю несправедливість, повертаючи із забуття значущі літературні, історичні жіночі постаті.

Скажімо, в поезії «The Spirit of Place» (збірка «The Wild Patience Has Taken Me This Far») ім'я відомого діяча культури, поетеси Емілі Дікінсон є частиною топоніму, має конотативно-прагматичне значення, адже цей поетонім має лише додаткове значення для тексту в цілому, зображуючи місце дії. Роль власної назви виражається у назві «Дух місця», що пронизує вірш та створює атмосферу плинності моменту «*festoon the walls like imitations of period patterns*» («*прикрашають стіни неначе імітації рис періоду*») [8, с. 98]. Глибока повага до справжності й істинності того письменницького духу, що був притаманний Дікінсон, підкреслюється вживанням слова «*imitations*», що зображує ніби несправжню атмосферу, яка супроводжує місце дії твору: «*In Emily Dickinson's house in Amherst / cocktails are served ... the scholars / gather in celebration / their pious or clinical legends / festoon the walls like imitations / of period patterns*» [8, с. 99].

Антропонім Емілі Дікінсон стає образом-символом, що уособлює вільну жінку, незалежну від стереотипів старих учителів: «*while the spirit of the masters / calls the freedwoman to forget the slave*» [8, с. 99]. Ця фраза підтверджує значення поетоніму, який реалізує ідею, за якої жінка має звільнитися від рабства стосовно чоловіка, й Емілі Дікінсон вважається яскравим прикладом сильної та незалежної жіночої особистості.

Антропонім у вірші «Планетарій» («Planetarium») називає дослідницю в області астрономії К. Гершель: «*Thinking of Caroline Herschel (1750–1848), / astronomer, sister of William; and others*». Такий початок твору створює направленість тематики образності вірша. Жінка за допомогою уособлення наділяється рисами космічних об'єктів («*levitating into the night sky \ Galaxies of women*») й образ, що підносить жінку, зменшує усе навколо у розмірі та значенні: «*the light that shrivels a mountain / and leaves a man alive*» [7, с. 69]. Ці рядки контрастують з імпульсом, що виходить із жінки, протиставляються смертній і кінецьній формі життя чоловіка, відтворюють настрій безмежності космічного тіла, світла форми життя жіночої: «*levitating into, Galaxies / every impulse of light exploding / from the core / as life flies out of us / Tycho whispering at last / "Let me not seem to have lived in vain"*» [7, с. 69].

В поезії «Здібність» («Power», збірка «The Dream of a Common Language») авторка використовує власне ім'я Марії Склодовської-Кюрі, що є іменем-актантом, має сигніфікативно-символічне значення, що виконує емоційно-оцінну функцію й описує роздуми авторки над чеснотами жінки, яка робить наукові відкриття. Жертовністю цього образу авторка відтворює силу жінки, що може стерпіти все, що завгодно («*It seems she denied to the end \ the source of the*

cataracts on her eyes \ the cracked and suppurating skin of her finger-ends \ till she could no longer hold a test-tube or a pencil) [8, с. 33]. Також авторка підкреслює тілесність жінки, що створює складну метафору, що не є очевидною із контексту: *'her wounds came from the same source as her power'* [8, с. 33]. У даному випадку використання власної назви відрізняється своєю роллю, адже уся будова вірша концентрується навколо єдиного поетоніму-символу, й кожен рядок буквально пов'язаний з використаним образом, у тому числі й граматично: *'She died a famous woman denying / her wounds / denying / her wounds came from the same source as her power'* [8, с. 33]. Використання повторів слів *denying* та *wounds* підсилює образ сильної, вольової жінки, яка викликає захоплення авторки.

У вірші «Довга розмова» («A Long Conversation», збірка «Midnight Salvage») авторка вдало грає словами, перетворюючи загальне ім'я на власне. Лірична героїня отримує ім'я Mrs. Bartender. Поетонім, вжитий у тексті, має семантику *'bartender'* – буфетник, бармен, проте жіночий варіант слова начебто повинен мати вигляд *'barmaid'*. Поетеса немов іронізує над загальноприйнятим фактом англійської мови, коли іменники жіночого роду, як правило, є утвореними від чоловічих, а не навпаки. Маємо й гендерно-маркований словоутворюючий суфікс – *maid*, що був проігнорований авторкою з художньою метою. Іронічне використання форми власної назви має своє відображення на лексичному *'full human rights'* (“повноцінні людські права”) й стилістичному рівні (протиставлення виразу *'full human rights'* до метафори *'blue aperture of hope'* (“синій отвір надії”). Слово *blue* в англійській мові має меланхолічний відтінок, що й створює більшу наочність контрасту ролі жінки у суспільстві.

Грубе ставлення чоловіка до жінки у тексті має декілька елементів, поєднаних однією тональністю: *"Altercations.. still high in your cheeks – "full human rights" or the blue aperture of hope – who spoke thickly or not at all"*, що створює ситуацію, яка підтверджує гендерну забарвленість загального контексту поезії: *"Mrs. Bartender tell me quickly / who spoke thickly or not at all"* (“Місіс Бартендер скажіть мені швидко / хто розмовляв з тобою грубо або ж і зовсім не розмовляв”) [8, с. 319].

Використання власних назв для реалізації гендеру в поезії Едрієнн Річ є експериментальною практикою, яка використовується авторкою задля описання власної жіночності, проведення цікавих поетичних й естетичних експериментів, спроб уписати жіночий світогляд у поетичний текст. Ми припускаємо, що застосування власних назв у текстах поезій дало Е. Річ цілий набір мовних та поетичних засобів і прийомів (специфічну лексику, символіку й метафорику), які були покликані артикулювати на письмі унікальний жіночий досвід, маргіналізований або зігнорований в американській літературі попередніх років.

Бібліографічні посилання

1. **Антология гендерной теории** : антология / сост., комент. Е. Гапова, А. Усманова ; пер. И. Караичева, О. Рябков, В. Семенова и др. – Минск : Профили, 2000. – 284 с.
2. **Гендер и язык** / под. ред. А. В. Кириловой. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – 624 с. – (Серия: Гендерная коллекция. Зарубежная классика).
3. **Герасимова Е. К.** Художественный мир поэзии и прозы Сильвии Плат (конец 50-х – начало 60-х гг.) : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Екатерина Константиновна Герасимова. – Нижний Новгород, 2007. – 196 с.
4. **Гречушникова Т. В.** Загадки гендерной идентичности в немецкоязычной женской прозе конца XX века / Т. В. Гречушникова // Женщины. История. Общество ; под общ. ред. В. И. Успенской. – Вып. 2. – Тверь, 2002. – С. 251–258.

5. **Кирилина А.** Лингвистические гендерные исследования / А. Кирилина, М. Томская // Отечественные записки. Журнал для медленного чтения. – № 2 (23). – 2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.strana-oz.ru/2005/2/lingvisticheskie-gendernye-issledovaniya>.
6. **Основні теорії гендеру :** навч. посібник / за ред. В. П. Агеєвої, Л. С. Кобелянської, М. М. Скорик. – К. : К.І.С., 2004. – 536 с.
7. **Rich, Adrienne.** Adrienne Rich's Poetry And Prose / Adrienne Rich ; ed. by Barbara Charlesworth Gelpi, Albert Gelpi. – New-York – London : W. W. Norton & Company, 1993. – 434 p.
8. **Rich, Adrienne.** Later Poems : selected and new, 1971–2012 / Adrienne Cecile Rich. – New-York : W.W. Norton & Company, 2013. – 537 p.

Бібліографічні посилання

1. Наров, Е. and Usmanov А., comps. Anthology of Gender Theory. Trans. I. Kraitchev, O. Ryabkov, and V. Semenov. Minsk: Propileyi. 2000. Print.
2. Kirilina, А. V., ed. Gender and Language. М.: Languages of Slavic Culture, 2005. Print. Gender Collection. Foreign Classics.
3. Herasimova, Ye. K., dissertation. Artistic World of Sylvia Plath's Poetry and Prose (late 50s – early 60s). Nizhniy Novgorod State University. Nizhniy Novgorod, 2007. Print.
4. Hrechushnikova, T. V. Mysteries of Gender Identity in German Language Prose in the End of the 20th Century. Women. History. Society. Ed. V. I. Uspenskaya. Tver, 2002. Print.
5. Kirilina, А. and Tomskaya М. Linguistic Gender Studies, 2005: Available Online: <http://www.strana-oz.ru/2005.2.lingvisticheskie-gendernye-issledovaniya>.
6. Rich, Adrienne. Adrienne Rich's Poetry and Prose. Ed. Barbara Charlesworth Gelpi, and Albert Gelpi. New-York – London: W. W. Norton & Company, 1993. Print.
7. Rich, Adrienne. Later Poems: selected and new, 1971–2012. New-York : W.W. Norton & Company, 2013. Print.

Надійшла до редколегії 05.11.2016